

AVRUPA KONSEYİ PERSPEKTİFİNDEN ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERİN YORUMUNDA AÇIKLAYICI RAPORLARIN ANLAM VE DEĞERİ

*The Meaning and Value of the Explanatory Reports in the Interpretation of
International Conventions from the Perspective of Council of Europe*

Dr. Ahmet ULUTAŞ*

Öz: Bilindiği üzere egemen devletlerden müteşekkil uluslararası toplum, henüz üst bir yasama merciine sahip değildir. Bu nedenle, uluslararası andlaşmalar, modern zamanlarda devletlerin birbirleriyle ilişkilerini düzenlemekte başvuracakları başat yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasen, uluslararası andlaşmaların yorumu o kadar önemlidir ki, devletler arasında andlaşmalardan doğan haklar ve yükümlülüklerle ilişkin farklılıklar, savaş dahil ciddi anlaşmazlıklara yol açabilmektedir. Dolayısıyla, andlaşmaların yorumu, uluslararası ilişkilerde önemli bir yer işgal etmektedir. Konuyla ilgili temel sözleşme olan 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin birçok hükmü ise günümüzde birer uluslararası örf ve adet hukuku kaidesi olarak kabul edilmektedir. Bu noktada, çalışmada öncelikle genel olarak Avrupa Konseyi'nin ve sözleşmelerinin tanıtımı yapılmış, daha sonra, uluslararası hukuk bakımından andlaşmaların yorum ve uygulamasında esas alınan prensiplere değinilmiştir. Konunun Viyana Sözleşmesi düzenlemeleri çerçevesinde nasıl ele alındığı hususu ise ayrıntılı olarak incelenmiştir. Devamla, uluslararası hukukta andlaşmaların hazırlık çalışmaları ile Açıklayıcı Raporlarının yorum bakımından önem ve değerine

Abstract: As it is known, the international community consisting of sovereign states does not yet have a supreme legislative authority. For this reason, international conventions appear as the dominant method that states will resort to in regulating their relations with each other in modern times. In fact, the interpretation of international conventions is crucial that differences between states regarding rights and obligations arising from conventions can lead to serious conflicts, including war. Therefore, the interpretation of conventions occupies an important place in international relations. Many provisions of the Vienna Convention of 1969, which is the main convention on the subject, are today accepted as a rule of customary international law. At this point, first of all, the Council of Europe and its conventions were introduced in general, and then the principles based on the interpretation and application of conventions in terms of international law were mentioned. The issue of how the issue is handled within the framework of the Vienna Convention regulations has been examined in detail. Continuing, the importance and value of the preparatory work and the Explanatory Reports of the conventions in international law in terms of interpretation were pointed out. Finally, attention has been drawn to the

* ^ Hâkim, Adalet Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, e-posta: ahmetulutas1@gmail.com, ORCID:0000-0001-5529-3048.

Makale Geliş Tarihi: 04.02.2023, Makale Kabul Tarihi: 13.03.2023

DOI:10.57083/adaletdergisi.1285783

işaret edilmiştir. Son olarak Türk hukukunda sıklıkla kendilerine başvurulana, dolayısıyla Türkiye bakımından yalnızca teorik değil pratik bakımdan da önemi bulunan Avrupa Konseyi sözleşmelerine dikkat çekilmiştir. Çalışma kapsamında ayrıca, Türkiye'nin tarafı olduğu Avrupa Konseyi sözleşmelerinin hüküm ve sonuçlarının tam ve doğru olarak anlaşılması, uygulayıcı makamlarca hazırlanmış amacına uygun ve yeknesak bir şekilde uygulanması bakımından hayati önem taşıyan Açıklayıcı Raporların öneminin altının çizilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası andlaşmalar, yorum prensipleri, Viyana Sözleşmesi, Avrupa Konseyi, Açıklayıcı Raporlar.

Council of Europe conventions, which are frequently referred to in Turkish law and therefore have not only theoretical but also practical importance for Turkey. Within the scope of the study, it is aimed to underline the importance of the Explanatory Reports, which are of vital importance in terms of understanding the provisions and results of the Council of Europe conventions, to which Turkey is a party, fully and accurately, and applying them in a uniform manner in accordance with the purpose of their preparation by the implementing authorities.

Keywords: International conventions, principles of interpretation, Vienna Convention, Council of Europe, Explanatory Reports.

GİRİŞ

Bilindiği üzere egemen devletlerden müteşekkil uluslararası toplum, henüz üst bir yasama merciiine sahip değildir. Bu nedenle, uluslararası andlaşmalar, modern zamanlarda devletlerin birbirleriyle ilişkilerini düzenlemekte başvuracakları başat yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde bulunan devletler, çok sayıda veçhe içinde kendini gösteren ilişkiler dizisine ihtiyaç duymaktadırlar. Keza, uluslararası andlaşmalar, aynı zamanda devletler için dış politikalarının da yürütülmesi için birer enstrüman görevi de görmektedirler. Dolayısıyla, bilhassa devletler için andlaşmalar önem taşımakta ve uluslararası andlaşmalar hukuku da uluslararası hukukta merkezi bir konumda bulunmaktadır.¹

Tarihsel açıdan bakıldığında, özellikle 19 uncu yüzyılda, uluslararası ilişkilerin yoğunlaşmasıyla birlikte uluslararası hukukta yeni tip andlaşma kategorisinde sayılabilecek çok taraflı sözleşmelerin ortaya çıktığı ve bu nedenle de andlaşmaların yorumundaki problemlerle daha fazla karşılaşıldığı belirtilmektedir. Keza, bu alanda “Alabama Case” ile birlikte, uluslararası mekanizma içtihadının da kendini gösterdiği anlaşılmaktadır.²

¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Ravi Sharma Aryal, Interpretation of Treaties: Law and Practice, Deep & Deep Publications, New Delhi, 2003, s.1;Aslan Gündüz, Milletlerarası Hukuk: Temel Belgeler-Örnek Kararlar, 4.Baskı, Beta, İstanbul, 2000, s.7; Uluslararası hukukta andlaşma kavramı bu konuda temel belge olan VAHS'nin 2/1 maddesinde: “Andlaşma teriminden, kendisine verilen ad ne olursa olsun ve ister iki ya da birkaç birbiriyle ilişkili belgeden oluşsun, devletler arasında yazılı olarak yapılan ve uluslararası hukuk tarafından düzenlenen bir uluslararası anlaşma anlaşılmaktadır” şeklinde tanımlanmıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Hüseyin Pazarıcı, “Uluslararası Hukuk ve Türk Hukukuna Göre Andlaşma Kavramı”, MHB, Yıl: 10, Sayı: 1-2, 1990, (ss.151-163), s.152.

² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Aryal, s.10.

Öte yandan, *Aryal*'a göre uluslararası andlaşmaların yorumu o kadar önemlidir ki devletler arasında, kendilerinin andlaşmadan doğan hakları ve yükümlülüklerine ilişkin farklılıklar, savaş dahil olmak üzere ciddi anlaşmazlıklara yol açabilmektedir. Buna göre, andlaşmaların yorumu, uluslararası ilişkilerde hukuk kadar önemli bir yer işgal etmektedir. Dolayısıyla, andlaşmaların tam olarak kabulü ve uygulanması ise gelecekte daha barışçıl bir uluslararası topluma yol açabilecektir. Bu bağlamda, Viyana Konferansında, 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi (VAHS) hükümlerinin, oybirliğiyle kabulü de hükümetlerin Sözleşmede yer alan prensiplere olan desteğini göstermektedir.³

Uluslararası andlaşmalar hukuku bakımından büyük önem taşıyan VAHS, yukarıda belirtildiği gibi 23 Mayıs 1969 tarihinde bir uluslararası konferansta kabul edilmiş ve 35 ülkenin onay koşulunun yerine getirilmesini müteakip 27 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta ise söz konusu Sözleşmenin yalnızca devletler arasındaki andlaşmalara ilişkin düzenlemeler getiriyor olmasıdır. Öte yandan, söz konusu Sözleşmenin taslağı, birçok önemli uluslararası sözleşme gibi Birleşmiş Milletler (BM) Uluslararası Hukuk Komisyonu bünyesinde hazırlanmıştır.⁴

VAHS'nin birçok hükmü, bilhassa Uluslararası Adalet Divanı tarafından düzenli olarak birer uluslararası örf ve adet hukuku kaidesi olarak uygulanmaktadır. Bu konuda emsal olarak "*Maritime Delimitation and territorial Question case (Qatar v.Bahrain) Rep.1995*", davası ve diğer davalar gösterilebilir.⁵

Bu çalışmada esas itibarıyla uluslararası hukukta andlaşmaların yorumu bakımından büyük önem taşıyan Açıklayıcı Raporların, Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan uluslararası sözleşmeler açısından önemine işaret edilmesi amaçlanmıştır. Bu noktada, öncelikle Avrupa Konseyi'nin kuruluşu, teşkilat yapısı ve işleyişinin kısa tanıtımı yapılmıştır.

---

³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Aryal, s.67.

⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Aryal, s.11-12; Esasen, BM Uluslararası Hukuk Komisyonu gündemi, BM Genel Kurulu kararlarıyla belirlenmektedir. Bu noktada şu husus belirtilmelidir ki, BM Genel Kurulunun işlevleri arasında, "*uluslararası hukukun tedricen geliştirilmesi ve kodifikasyonunu teşvik etmeyi*" sayan BM Şartı'nın 13/1-a maddesi hakkında 1945 yılında San Fransisco'da yapılan müzakereler sırasında Genel Kurula yasama yetkisinin verilmesi yönünde teklifler sunulmuştur. Bu tekliflerin kabul edilmemesi ve sadece tavsiye kararı alma yetkisinin verilmesini telafi etmek üzere Genel Kurulun kodifikasyon alanında oynayacağı rolün vurgulanması ihtiyacı hissedilerek Şart'ta söz konusu düzenleme yapılmıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Emre Öktem, *Uluslararası Teamül Hukuku*, Beta, İstanbul, 2013, s.373.

⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Aryal, s.16; Koen De Feyter, *Treaty Interpretation and the Social Sciences*, s.214, (in Fons Coomans/Fred Grünfeld/Menno T. Kamminga (Ed), *Methods of Human Rights Research*, Intersentia, 2009);Ayrıca bkz. Elif Uzun, "Uluslararası Andlaşmaların Geçici Uygulanması-Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 25. Madde", İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 2, Yıl: 2018, (ss.187-209), s.188.

Daha sonra ise uluslararası örf ve adet hukuku ile uluslararası mahkeme kararları ışığında, uluslararası hukuk bakımından andlaşmaların yorum ve uygulamasında esas alınan prensipler kısaca sergilenmiştir. Keza, konunun 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi düzenlemeleri çerçevesinde nasıl ele alındığı ve Sözleşmenin hangi hükümlerle konuyu düzenlediği hususu ayrıntılı olarak incelenmiştir. Devamla, uluslararası hukukta andlaşmaların yorumuna ilişkin olarak yararlanılan esas ve tali kaynaklar ayrımı üzerinden mesele ele alınarak incelenmiş, bu bağlamda andlaşmaların hazırlık çalışmaları ile Açıklayıcı Raporlarının, yorum bakımından önem ve değerine işaret edilmiştir. Bu yapılırken de konuya ilişkin uluslararası yargı kararları ve diğer kaynaklarda yer alan unsurlar irdelenmiş ve konunun anlaşılması bakımından örnekler üzerinden ayrıntılı değerlendirmelere yer verilmiştir. Çalışmanın kapsamı bakımından, birden fazla dilde akdedilen andlaşmaların yorumu konusu inceleme dışı tutulmuştur.

Yukarıda yapılan analiz ve değerlendirmeler perspektifinden son olarak Türk hukuku bakımından mesele ortaya konulmuş ve gündelik uygulama bakımından sıklıkla kendilerine başvurulmuş, dolayısıyla Türkiye açısından yalnızca teorik değil pratik bakımdan da önemi bulunan Avrupa Konseyi sözleşmelerine dikkat çekilmiştir. Diğer bir deyişle, çalışmayla Türkiye'nin tarafı olduğu Avrupa Konseyi sözleşmelerinin hüküm ve sonuçlarının tam ve doğru olarak anlaşılması, uygulayıcı makamlarca hazırlanmış amacına uygun ve yeknesak bir şekilde uygulanması bakımlarından hayati önem taşıyan Açıklayıcı Raporların öneminin altının çizilmesi amaçlanmıştır. Bu noktada, Türk doktrininde bu alandaki çalışma sayısının azlığından hareketle bu konudaki farkındalığın ve akademik çalışmaların artırılması, giderek doktrin ve uygulayıcıların daha fazla anılan Açıklayıcı Raporlara başvurularını yönündeki değerlendirme ve tavsiyelere yer verilmiştir.

I. AVRUPA KONSEYİNİN KURULUŞU VE İŞLEYİŞİ

Avrupa Konseyi, II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da meydana gelen büyük yıkım üzerine insan haklarının daha iyi korunması, Avrupa çapında daha yakın işbirliği, hukukun üstünlüğü ve insan onuruna saygı temelinde, sorunların barışçıl çözümüne yardım etmek ve daha özgür ve müreffeh bir Avrupa idealinden hareketle, Londra'da 5 Mayıs 1949 tarihinde imzaya açılan ve daha sonra Avrupa Konseyi Statüsü olarak anılacak olan bir uluslararası sözleşmeyle kurulmuştur. Türkiye, söz konusu Sözleşmeyle kurulan Avrupa Konseyi'ne, kurucu Statünün yürürlüğe girmesinden kısa süre sonra 9 Ağustos 1949 tarihinde üye olmuştur. Avrupa Konseyi kurucu Statüsü ile daha sonra Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan ve tematik olarak eğitimden sağlığa, adaletten terörle mücadeleye kadar uzanan çok sayıda sözleşme, esasen insan haklarına dayalı "Avrupa kamu düzeni"nin de temelini oluşturan referans belgeler haline gelmiştir. Söz konusu sözleşmeler, yalnızca üye devletlerin değil Konseye üye olmayan devletlerin de geniş ilgi ve onayına mazhar olmuştur. Bu konuda en yaygın ve somut örneklerden birini Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanarak 21 Mart 1983 tarihinde imzaya açılan "*Hükümlülerin Nakline Dair Sözleşme*" teşkil etmektedir (ETS No.112). Sözleşme, 3 onay koşulunun yerine getirilmesini

müteakip 1 Temmuz 1985 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Gerçekten de söz konusu Sözleşme, Avrupa Konseyi üyeleri dahil toplam 68 devlet tarafından onaylanmıştır. Avrupa Konseyi'nin Rusya Federasyonu'nun ayrılmasından sonra hâlihazırda 46 üyeden mürekkep olduğu düşünüldüğünde, dünyanın geri kalanında yer alan devletlerin Sözleşmeye ciddi anlamda ilgi gösterdikleri anlaşılmaktadır.⁶

Öte yandan, Avrupa Konseyi'nin teşkilat yapısına bakıldığında, 3 temel organdan müteşekkil olduğu görülmektedir. Bunlar, Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ve Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'dir. Esasen Bakanlar Komitesi Konseyin temel karar organı olup Konseye üye devletlerin dışişleri bakanlarından oluşur. Ancak, Konseyin gündelik işlerinin takibi bakımından üye ülke dışişleri bakanları her zaman bir araya gelebileceklerinden, Konseyin Bakanlar Komitesi fonksiyonları, üye ülkelerin Strasburg'da bulunan Konsey nezdindeki Büyükelçilerinden mürekkep "*Delegeler Komitesi*" tarafından yerine getirilmektedir. Bakanlar Komitesi, genel olarak Avrupa Konseyi'nin takip edeceği politikaları kararlaştırır, bütçesini ve faaliyet programlarını onaylar.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) ise üye 46 ülkenin parlamentolarından gelen toplam 306 üyeden oluşur. Statüye göre AKPM'nin temel fonksiyonları, Konsey Genel Sekreterini, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserini ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AIHM) üye ülke tarafından gösterilen adaylar arasından üye hâkimleri seçmek şeklinde göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra, AKPM bir hükümetlerarası örgüt olan Avrupa Konseyi açısından üye ülke halkları nezdinde demokratik meşruiyet bakımından da önem taşıyan ve genel olarak insan hakları, hukukun üstünlüğü ve Avrupa gündeminde yer alan sair konuların tartışıldığı demokratik bir forum niteliğini de taşımaktadır. Keza AKPM, üye ülkelerde yapılan seçimleri izler ve bünyesinde yer alan Komiteler eliyle Avrupa'nın gündeminde yer alan güncel meseleleri ele alır ve tartışır. Bununla birlikte, AKPM'nin kararları bağlayıcı nitelik taşımayıp tavsiye niteliğindedir.⁷

Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi, temel olarak üye 46 ülkede yerel ve bölgesel yönetimlerin güçlendirilmesinden sorumlu olup yapısı itibarıyla 2 daireden ve 3 Komiteden müteşekkildir. Bunlardan ilki Yerel Yönetimler Dairesi diğeri ise Bölgeler Dairesidir. Bu yapı ile esasen Kongre, Avrupa çapında toplam 150 bini aşan yerel ve bölgesel yönetimleri temsil eden 612 seçilmiş temsilciyi bir araya getirir.⁸

⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Rona Aybay, Hukuka Giriş, 8.Bası, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2012, s.257-258; Ayrıca bkz. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=112> ; (s.e.t. 04.01.2023).

⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Aybay, Hukuka Giriş, s.259; Ayrıca bkz. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=112> ; (s.e.t. 04.01.2023).

⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Aybay, Hukuka Giriş, s.259; Ayrıca bkz. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=112> ; (s.e.t. 04.01.2023).

Avrupa Konseyi'nin gündelik işleyişi ve belirlenen politikaların uygulanması bakımından en önemli organı Genel Sekreterliktir. Genel Sekreter, teşkilatın sekreteryasına liderlik ve Konseyi dış kurumlar nezdinde temsil etmek üzere AKPM tarafından beş yıllığına seçilir. Genel Sekreter, stratejik planlamanın yanı sıra Konseyin çalışma programının hayata geçirilmesinden ve bütçesinin yönetiminden sorumludur. Hâlihazırda Konsey Genel Sekreterliğini, bu göreve Haziran 2019 tarihinde seçilen Hırvat Marija Pejčinović Burić yürütmektedir.⁹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), Avrupa Konseyi'nin daimi yargısal organı olarak, temelde üye devletlerde yaşayanların, 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve eki protokollerinde güvence altına alınan haklarının korunması ve hayata geçmesini garanti altına alma fonksiyonu görür. Kural olarak AİHM'ye başvuru, vatandaşlığına bakılmaksızın bireylere ve üye devletlere açıktır. Konseyin 46 üyesinin tamamı AİHS'ye taraftır. Mahkemenin yapısı gereği her üye ülkeden bir hâkim mahkemede görev yapar. Esasen bu görev, devletlerin egemenlik yetkilerinden birisi olan yargı yetkisinin de, temsili anlamda uzantısı rolünü de ifa eder. Bu sayede Avrupa'nın farklı hukuk gelenekleri ve yapılarından gelen üye hâkimler, insan haklarına dayalı Avrupa kamu düzeni zemininde birlikte görev yapma imkânı bulurlar. AİHM hâkimleri, üye ülkelerce gösterilen üç aday arasından bir defalığına olmak ve yenilenmemek üzere 9 yıllığına, AKPM tarafından seçilirler. Her ne kadar hâkimler üye ülkelerce aday gösterilse de, seçildikten sonra ilgili üye ülkeden bağımsız ve bireysel olarak görev yapar ve duruşmalara katılırlar. Hâkimler, bağımsız ve tarafsızlıkları ile bağdaşmayan herhangi bir faaliyette bulunamaz ve katılamazlar.¹⁰ Hâlihazırda Türkiye'den bu görevde, 1 Temmuz 2019 tarihinde seçilen Doç.Dr. Saadet Yüksel bulunmaktadır.¹¹

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri ise Konseyin insan hakları anlamında sesi olma işlevini görmekte ve Avrupa çapında insan hakları konularını ve ihlal iddialarını kamuoyunun ve AİHM dahil Avrupa Konseyi kurumlarının gündemine getirmektedir. Bu görevi yerine getirirken Komiser, üye ülkelerin muvafakati ile ülke ziyaretleri yapar ve ziyaretleri hakkında raporlar hazırlayarak kamuoyu ile paylaşır. Bu anlamda Komiser esasen, Avrupa insan hakları gündeminin oluşumuna katkı yapar. Hâlihazırda bu görev, AKPM tarafından 25 Ocak 2018 tarihinde seçilmiş olan ve 1 Nisan 2018'den itibaren bu görevi üstlenmiş bulunan Bosna Hersek vatandaşı Dunja Mijatović tarafından yürütülmektedir.¹²

⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. <https://www.coe.int/en/web/secretary-general/biography> ; (s.e.t. 04.01.2023).

¹⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Ahmet Ulutaş, "Avrupa Konseyi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargısal Etik Hakkında Karar", Ankara Barosu Dergisi, Yıl: 2012, Sayı: 2, (ss.393-396).

¹¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court/judges&c=> ; (s.e.t. 04.01.2023).

¹² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. <https://www.coe.int/en/web/commissioner> ; (s.e.t. 04.01.2023); Ayrıca bkz. <https://www.coe.int/en/web/about-us/structure> ; (s.e.t. 03.01.2023).

II. AVRUPA KONSEYİ BÜNYESİNDE HAZIRLANAN ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER

Konuya ilişkin Avrupa Konseyi resmî internet sayfasının incelenmesinden, hâlihazırda Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan sözleşme sayısının 224 olarak belirtildiği görülmektedir. Buna göre, Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan en son sözleşme “*Second Additional Protocol to the Convention on Cybercrime on enhanced co-operation and disclosure of electronic evidence*” isimli sözleşmedir. Söz konusu Sözleşme, 12 Mayıs 2022 tarihinde “*Convention on Cybercrime (ETS No. 185)*” isimli Sözleşmeye taraf olan devletlerin imzasına açılmıştır. ETS 185 sayılı Sözleşme ise 1 Temmuz 2004 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹³

Yine aynı resmi Avrupa Konseyi internet sayfasının incelenmesinden ise ilk sırada yer alan uluslararası sözleşmenin “Statute of the Council of Europe (ETS No. 001)” isimli olup Londra’da 5 Mayıs 1949 tarihinde imzaya açılan Avrupa Konseyi’nin kurucu Statüsü olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, her ne kadar 2 sıra No.lu Sözleşme olsa da Avrupa Konseyi’nin kuruluşu sonrasında Avrupa Konseyi bünyesinde ilk olarak hazırlanarak Paris’te 2 Eylül 1949 tarihinde imzaya açılan uluslararası Sözleşmenin “General Agreement on Privileges and Immunities of the Council of Europe (ETS No. 002)” isimli Sözleşme olduğu görülmektedir.¹⁴

Söz konusu Sözleşmeden sonra imzaya açılan sözleşme ise anılan listeye göre Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’dir. Esasen, Avrupa Konseyi sisteminin belkemiğini oluşturan Sözleşme, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma’da imzaya açılmış ve yeterli onay koşulu olan 10 ülkenin onayını müteakip 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Konseyi içindeki yerleşik uygulamaya göre sözleşme taslakları üye ülkelerden uzmanların iştiraki ile hazırlanır ve Bakanlar Komitesinin üyelerinin üçte ikisinin katıldığı toplantıda oy çokluğu ile benimsenir. Bakanlar Komitesi tarafından bir taslak benimsendiğinde ise alınan karar sonrası taslak metin bir uluslararası sözleşme taslağı olarak kesinleşmiş olur. Bu konuda, 14 Mayıs 1993 tarihli ve (93) 27 sayılı Bakanlar Komitesi kararlarının alınması için gerekli çoğunluğa ilişkin Bakanlar Komitesi Kararı esas alınmaktadır (bkz. Statutory Resolution (93) 27 on majorities required for decisions of the Committee of Ministers, adopted by the Committee of Ministers, on 14 May 1993). Taslak imzaya açıldıktan sonra devletler imzalayabilir ve onaylayabilirler. Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanarak imzaya açılan bir uluslararası sözleşme, sözleşme metninde yer alan yeterli sayıda ülkenin taraf olma iradesini usulüne uygun bir şekilde açıklamasıyla yürürlüğe girer ve uluslararası hukuk sisteminde ve taraf devletlerin ulusal hukuk sistemlerinde hukuki varlık kazanır.¹⁵

¹³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list> ; (s.e.t. 02.01.2023).

¹⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list> ; (s.e.t. 02.01.2023).

¹⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. <https://www.coe.int/en/web/conventions/glossary> ; (s.e.t. 03.01.2023).

Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanarak 1949 ila 2003 yılları arasında imzaya açılan uluslararası sözleşmeler “Avrupa Sözleşme Serisi” isminin baş harflerinden oluşan bir kısaltma olan “ETS” ile anılırken (“European Treaty Series” (ETS No. 1 to 193), 2004 yılından itibaren “Avrupa Konseyi Sözleşme Serisi” isminin baş harflerinden oluşan bir kısaltma olan “CETS” (“Council of Europe Treaty Series” (CETS No. 194) ismi ile anılmaya başlanmıştır.¹⁶

Esasen, Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanarak imzaya açılan uluslararası sözleşmelerin neredeyse tamamı çok taraflı sözleşmeler ve Ek Protokollerden oluşmaktadır. Bu durumun iki istisnasını ise Avrupa Konseyi ile ev sahibi ülke olan Fransa hükümeti arasında akdedilen 2 Eylül 1949 tarihli “*the Special Agreement relating to the seat of the Council of Europe*” isimli Sözleşme ile 18 Mart 1950 tarihinde yine AK ile Fransa arasında akdedilen “*the Supplementary Agreement amending certain provisions of the General Agreement on Privileges and Immunities of the Council of Europe*” isimli ikili Sözleşme teşkil etmektedir.¹⁷

III. ULUSLARARASI HUKUKTA ANDLAŞMALARIN YORUMU

A. GENEL OLARAK

Bir hukuk kuralının somut bir olaya uygulanabilmesi için öncelikle söz konusu kuralın içeriğinin kapsamının, mahiyetinin ve anlamının tam ve kesin olarak belirlenebilmesi gerekir. Esasen eldeki somut olay ile olaya uygulanması öngörülen norm arasında bir hukuki ilişki kurulup kurulamayacağı hususu da bu aşamadan sonra ortaya çıkacaktır. İşte tam da bu amaçla yapılan ve hukuk normunun gerçek anlamını ortaya çıkarmaya yönelik zihinsel faaliyete “*yorum*” adı verilmektedir.¹⁸

Bu defa ele aldığımız konumuz itibarıyla uluslararası andlaşmalarda yorumun ne demek olduğu sorusuna yönelik olarak ise genel olarak yukarıdakine benzer şekilde, bir andlaşmanın yorumu, andlaşmada yer alan bir hükmün anlamının saptanması çabasıdır cevabı verilmektedir. Bununla birlikte, her dil için değişmekle beraber, bir kelimenin her zaman herkesçe kabul edilebilecek şekilde mutlak bir anlamının bulunduğu her zaman söylenememektedir. Diğer bir deyişle, kullanılan terim veya kelime, kullanan kişiye, kullanım zamanına ve yerine göre değişebilecek şartlar çerçevesinde farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Diğer taraftan, bir andlaşma hükmünde yer alan bir terim veya kelimenin anlamının saptanması sorunuyla yalnızca uluslararası hukukta değil ulusal hukukta da karşılaşılır. Burada yani iç hukukta bulunan çözümler, ilke olarak mahiyeti itibarıyla

¹⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. <https://www.coe.int/en/web/conventions/glossary> ; (s.e.t. 03.01.2023).

¹⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. <https://www.coe.int/en/web/conventions/glossary> ; (s.e.t. 03.01.2023).

¹⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Rona Aybay, Kamusal Uluslararası Hukuk, Seçkin, Ankara, 2011, s.104; Benzer mahiyetteki bir tanım için bkz. Robert Kolb, The Law of Treaties: An Introduction, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, 2016, s.128.

uluslararası hukukta da kullanılabilir çözümlerdir. Esasen, kendilerine başvurulmuş ve yorum prensipleri denilen prensipler, bir belgede yer alan bir ibarenin taraflarca hangi anlamda kullanılmış olduğu hususunun belirlenmesine yardımcı olurlar. Bu noktada, *Toluner*'e göre, andlaşma bir irade uyuşmasını yansıtan bir belge olduğuna göre, evveleminde tarafların niyet ve iradelerine uygun olarak yorumlanmalıdır. Dolayısıyla, yorumun tarafların asıl niyetinin araştırılıp saptanmasına yönelmesi gerekir. Öte yandan, bu noktada andlaşmanın tarafların hangi niyet ve iradelerine göre yorumlanacağı sorusu ortaya çıkmaktadır. Bir görüşe göre yorumda tarafların andlaşma metninde ifade edilmiş olan niyetleri esas alınmalıdır. Andlaşma metni bu hususta esas alınacaktır ve tarafların niyetinin araştırılmasına gerek yoktur. Diğer bir görüşe göre, tarafların niyeti metinden ayrı olarak ele alınmalı ve yorumda buna başvurulmalıdır. Son olarak bu alanda dile getirilen diğer görüşe göre ise yorumda andlaşmanın konu ve amacı esas alınacaktır.¹⁹

Doktrinde *Henriksen*'e göre, yorumun doğal başlangıç noktası yani çıkış noktası andlaşmanın metnidir. Oradan hareket edilecektir. Bununla birlikte, olağan anlamın saptanmasında andlaşmanın bağlamının yanı sıra genel amacı ve konusu da göz önüne alınacaktır. Söz gelimi BM Şartının 2/4 ve 51 inci maddeleri bakımından güç kullanımı ve silahlı saldırı terimlerinin anlamını saptamak için yorum yapanın Şartın hem yapısını hem önsöz ile açılış maddelerinde yer alan amaçlarını göz önüne alması gerekmektedir.²⁰

Aybay'a göre yorum yapma konusunda andlaşmayı uygulamak durumunda olan taraflar yetkili olmakla birlikte, mahkemelerin durumu bunlardan farklılık arz eder. Diğer bir deyişle, taraflar andlaşmanın yorumu konusunda uzlaşamazlarsa bu anlaşmazlık ya uygulamanın askıya alınmasına neden olacak ya da bir uyuşmazlık çözüm mekanizmasının önüne götürülecektir. Uyuşmazlık bir yargı organının önüne götürülmüşse, mahkeme veya hakem makamının ilgili andlaşma hükümlerini yorumlaması, taraflar için bağlayıcı sonuçlar doğuracağı gibi benzer olaylar bakımından duruma göre emsal de oluşturabilecektir.²¹

Esasen, uluslararası andlaşmanın taraflarının, andlaşma metninde yer alan terimlerin, alışılmış ve oturmuş anlamları üzerinde mutabık kaldıkları, bu niyeti taşıdıkları farz ve kabul edilir. Kullanılan kelime ve terimlerin alışılmış anlamlarının tekil olarak değil, andlaşmanın bütünü içindeki yeri ve andlaşmanın konu ve amacı bağlamında ele alınıp anlamlandırılması gerektiği belirtilmektedir. Andlaşmanın bütünü lafzına, andlaşmanın girişi, önsözü ve ekleri de dahildir. Keza, bir andlaşmanın iki farklı biçimde yorumlanması imkânı varsa söz konusu andlaşmanın konu ve maksadına

¹⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Ayşe Nur Tütüncü/Enver Arıkoğlu/Verda Neslihan Akün/Elif Başkaracaoğlu (Der), *Toluner Milletlerarası Hukuk: Giriş, Kaynaklar*, Beta, İstanbul, 2017, s.229-230; Patricia Egli, *Introduction to Public International Law*, Dike Publishers, 2016, s.14.

²⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Anders Henriksen, *International Law*, 2nd Edition, Oxford, 2019, s.53.

²¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Aybay, *Kamusal Uluslararası Hukuk*, s.106.

uygun hukuki sonuçlar doğurmasını mümkün kılacak yorum, diğerine tercih edilir.²²

Öte yandan, uluslararası mekanizmalara yapılan başvuruların çoğunluğunu da yine andlaşmaların yorumunda taraflar arasında düşülen ihtilaflar teşkil etmektedir. Keza, bu konuda yani yorum konusundaki ilkeler ve esaslara ilişkin uluslararası mahkeme içtihadı da oldukça zengindir. Bu bakımdan, *Henriksen*'e göre, uluslararası andlaşma yorumu, uluslararası hukukçular için en önemli beceriler arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, *Phillimore*'a göre “*yorum, ölü kelimelerin hayatı*” demektir. Ayrıca, yorum ile andlaşmanın uygulanması arasında yakın ilişki mevcuttur. Diğer bir deyişle, esasen andlaşmanın uygulanması, yorumunu da ima eder.²³

Son olarak, uluslararası hukukta evrimleşen yorum metodu (*interpretation evolutive*) kavramının da tartışılmakta olduğunu burada belirtmekte fayda vardır. Buna göre, uluslararası andlaşmalar, BM Şartı gibi kurucu nitelik taşıyan andlaşmalar ise bu andlaşmalar yaşayan elementler olarak kabul edilmeli ve andlaşmaların güncel yorumları yapılırken andlaşmanın akdi tarihindeki hazırlayıcıların iradesiyle sınırlı yoruma tabi tutulmamalıdır. Bu yorum metodu andlaşma ile öngörülen amacın başarılabilmesi bakımından zaruri görülen ve başvuru bir yorum metodu olarak göze çarpmaktadır.²⁴ AİHM'nin günümüzde yerleşmiş metodu olan dinamik yorum metodu da bu konuda örnek olarak gösterilmektedir. AİHM'ye göre sözleşme yani AİHS yaşayan bir metindir (*living instrument*) ve asıl amacı olan insan haklarını daha etkin, gerçek ve somut bir şekilde koruma amacına hizmet edecek ve onu güncel gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkan meydan okumalar karşısında cevap verebilecek nitelikte bir yoruma tabi tutulmalıdır.²⁵ AİHM, yaşayan enstrüman kavramı ve otonom yorum (*autonomous interpretation*) prensiplerini 1970'li yılların sonlarına doğru verdiği çeşitli kararlarında sarıh bir şekilde ortaya koymuş ve yerleşik bir içtihat olarak tutarlı bir şekilde uygulayarak geliştirmiştir.²⁶ Bu noktada doktrinde *Forowicz*'e göre esasen AİHM, “*otonom yorum*” metoduna başvurarak, taraf ülkelerin yerel makamlarının Sözleşmenin hükümlerine tek taraflı vasıflandırmalar atfederek AİHS'nin spesifik anlamından ayrılmaları riskini azaltmayı denemektedir.²⁷

²² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Tütüncü/Arıkoğlu/Akün/Başkaracaoğlu (Der), s.230 ve 232.

²³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Aryal, s.4-6; Henriksen, s.53.

²⁴ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Ian Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford, 7 th Edition, 2008, s.686.

²⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.David Ruzie/Gerard Teboul, *Droit International Public*, Dalloz, 25e Edition, 2019, s.66.

²⁶ Bu konuda 25 Nisan 1978 tarihli *Tyrer v. UK* kararı ve 8 Haziran 1976 tarihli *Engel and others v. Netherlands* kararı ile diğer emsal kararlar hakkında daha geniş bilgi için bkz. Ed Bates, *The Evolution of the European Convention on Human Rights*, Oxford, 2010, s.322-323; Alan Boyle/Christine Chinkin, *The Making of International Law*, Oxford, 2007, s.276.

²⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Magdalena Forowicz, *The Reception of International Law in the European Court of Human Rights*, Oxford, 2010, s.10.

Keza, AİHM'ye göre Sözleşme daha geniş bir uluslararası hukuk bağlamı içinde yorumlanmalıdır. AİHM bu konudaki içtihadını *Hassan v.UK* davasında ortaya koymuştur. Bu davada AİHM, “*bir insan hakları sözleşmesi hükmünün yorumu, uluslararası insancıl hukukun varlığını nazara almalıdır*” sonucuna ulaşmıştır. Benzer yaklaşım, BM İnsan Hakları Komitesi ve Amerikalılararası İnsan Hakları Mahkemesi gibi küresel ve bölgesel insan hakları mekanizmalarının karar ve yorumlarında da görülmektedir (*bkz.BM İnsan Hakları Komitesinin 6 No.lu Genel Yorumu; Inter-AmCTHR, Series C, No.109 (2004), para.173*).²⁸ Bu noktada, doktrinde *Pauwelyn*'e göre, tutarsız ve bölünmüş yorumdan kaçınabilmek için Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD), AİHM gibi uluslararası mahkemelerin “*yargısal diyalogları*” önem taşımaktadır. Yazar, söz konusu diyalogun emsali olması bakımından ABAD'ın, AİHS gündeme geldiğinde ve temel haklara ilişkin içtihadında, kararlarının AİHM'nin içtihadı ile uyumlu olmasını temin etmeye dikkat ettiğini belirtmektedir.²⁹

Öte yandan, uluslararası yargı kararları, özellikle de Uluslararası Adalet Divanı içtihadında benimsenen *yararlı etki ilkesi* uyarınca andlaşma, anlam ve etki doğuracak, konu ve amacını gerçekleştirecek şekilde yorumlanmalıdır. Divan bazen ilgili alanda hukukun gelişimini de dikkate almaktadır (UAD 1971 Namibya görüşü; UAD 1997 Gabçikova-Nagymaros Kararı).³⁰

B. 1969 TARİHLİ VİYANA ANDLAŞMALAR HUKUKU SÖZLEŞMESİNDE ANDLAŞMALARIN YORUMU: HAZIRLIK ÇALIŞMALARI VE AÇIKLAYICI RAPORLAR

Yukarıda andlaşmaların yorumuna ilişkin ana esasları ortaya koyduktan sonra bu başlık altında 1969 tarihli Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin konuyla ilgili düzenlemelerini ayrıntılı olarak ele alacak ve Sözleşme kapsamında uluslararası andlaşmaların hazırlık çalışmaları ve

---

²⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Henriksen, s.54, 55; Ayrıca bkz.Kolb, s.158; Carlo Focarelli, *International Law*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, 2019, s.174; Ulf Linderfalk, *On the Interpretation of Treaties: The Modern International Law as Expressed in the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Dordrecht, Springer, 2007, s.179; Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi hakkında daha geniş bilgi için bkz.Ahmet Ulutaş, *Birleşmiş Milletlerde İnsan Hakları Mekanizmaları ve Bireysel Başvuru Yolları*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019;Javaid Rehman, *International Human Rights Law*, Longman, 2nd Edition, 2010, s.14; Olivier De Schutter, *International Human rights Law: Cases, Materials, Commentary*, Cambridge, 2010, s.94; Amerikalılararası İnsan Hakları Mahkemesinin yorum yetkisi kapsamı hakkında daha geniş bilgi için bkz.Jo M. Pasqualucci, *The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights*, 2 nd Edition, Cambridge, 2013, s.48.

²⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Joost Pauwelyn, *Europe, America and the Unity of International Law*, s.212, (in Jan Wouters/Andre Nollkaemper/Erika de Wet (Ed), *The Europeanisation of International Law*, Asser Press, 2008).

³⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 5.Bası, Beta, İstanbul, 2011, s.64-65.

Açıklayıcı Raporlarının yorum bakımından anlam ve değeri meselesinin nasıl düzenlendiğine işaret ederek, önemini vurgulayacağız.

Konuya ilişkin olarak, hâlihazırda Türkiye taraf olmasa da, uluslararası hukuk doktrininde artık birçok hükmü uluslararası örf ve adet hukuku kaidesi haline geldiği kabul edilen 1969 tarihli VAHS'ye bakıldığında, Sözleşmenin 3 üncü Bölümünde yer alan 31, 32 ve 33 üncü maddelerinde konunun ele alınarak hükme bağlandığı görülmektedir. Burada şu husus da belirtilmelidir ki, 1969 tarihli Sözleşmeden önce andlaşmalar hukukunda uluslararası andlaşmaların yorumu, temel olarak uluslararası örf ve adet hukukuna dayanmaktaydı. Bu konuda ilk akla gelen ve önem taşıyan örf ve adet hukuku kaideleri ise andlaşmaların iyiniyetle³¹ ve ahde vefa ilkeleri çerçevesinde yorumlanması ve uygulanmasıdır. Konuya ilişkin örf ve adet hukukuna göre andlaşmalar tarafların rızasına dayandığı için bağlayıcıdır. Doktrinde 1969 tarihli Sözleşme ile esasen bu alandaki birçok örf ve adet hukuku kaidesinin kodifiye edildiği kabul edilmektedir. Sözleşme, bu alandaki bazı örf ve adet hukuku kaidelerini kodifiye ettiği gibi bu alanda ilerleme sağlanmasını da temin etmiştir.³² Keza, doktrinde *Belik'e göre, "anılan 3 madde Viyana'da yapılan Konferansta itirazsız kabul edildikleri için, taşıdıkları yorum kuralları devletler hukukunun mecburi hukuk kuralları olarak kabul edilmektedir. Bu kurallar, esasen Adalet Divanının geliştirdiği içtihatlarla dayanır"*.³³

Buna göre, Sözleşmenin 31/1 inci maddesinde *"Bir andlaşma, andlaşmanın içeriği ile bağlantılı olarak ve konu ve amacının ışığı altında terimlerin olağan anlamına uygun bir biçimde ve iyiniyetle yorumlanmalıdır"* hükmü yer almaktadır. Sözleşmenin alıntılanan metninden de anlaşılacağı üzere Sözleşme yukarıda maruz yoruma ilişkin görüş ve değerlendirmelerin hiçbirine üstünlük tanımamış aksine neredeyse tamamından istifade ederek orta bir yolu seçmiş gözükmektedir. Maddeye daha yakından bakılacak

³¹ *Kolb'a göre iyiniyet ilkesi, öncelikle terimlerin meşru beklentilere uygun ve makul bir şekilde yorumu ve anlaşılmasını gerektirir. Bu yorum, hükümlerin veya yükümlülüklerin etrafını dolanmaya teşebbüs etmeyen bir yorumdur. Bu yorum, taahhüt ruhunu aşındırmak için kelimelere tutunmayan bir yorumdur. Dolayısıyla, iyiniyet kelimesinin olağan anlamı kavramını güçlendirir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Kolb, s.148-149; Sean D. Murphy, Principles of International Law, 3rd Edition, West Academic Publishing, 2018, s.94.*

³² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Aryal, s.ix; Taraflar andlaşmanın lafzı ve ruhuna saygı göstermekle mükelleftirler. Keza taraflar, andlaşmanın amacına aykırı tüm eylemlerden de kaçınmakla yükümlüdürler. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Anne Sophie Traversac, Droit International Public, 2e Edition, Breal, Aralık 2018, s.27; Taslim Olawale Elias, The Modern Law of Treaties, Oceana Publications, Leiden, 1974, s.40; Benedetto Conforti/Angelo Labella, An Introduction to International Law, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2012, s.58; Enver Bozkurt/Yasin Poyraz/Selcen Erdal, Devletler Hukuku, 10. Bası, Legem Yayıncılık, Ankara, 2020, s.64; Şeref Ünal, Uluslararası Hukuk, Yetkin, Ankara, 2005, s.61; Kamuran Reçber, Uluslararası Hukuk, Dora Yayıncılık, Bursa, 2018, s.71.

³³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Mahmut R. Belik, "Milletlerarası Andlaşmaların Yorumu", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Sayı: 1, Yıl: 1, 1981, (ss.1-3), s.1

olursa, öncelikle yorumda andlaşmada kullanılan terimlerin olağan anlamları esas alınacaktır. Andlaşmanın içeriği ile bağlantılı olma ibaresi ise andlaşmanın giriş, önsöz ve ekleri ile birlikte ve bir bütün olarak nazara alınması anlamına gelmektedir. Bu noktada, doktrinde Aksar, özellikle andlaşmanın başlangıç hükümlerine dikkati çekerek bu hükümlerin ilgili andlaşmanın konusu³⁴ ve yapılış amacının anlaşılmasını sağlamak bakımından hayati öneme sahip olduğuna işaret etmiştir.³⁵ Söz konusu yaklaşım, Uluslararası Adalet Divanı içtihadına da yansımıştır.³⁶

Diğer taraftan, 1969 tarihli Sözleşmenin 31/2 nci maddesi hükümlerine göre bir sözleşmenin yorumu bakımından (andlaşmanın) bütünü, girişini ve eklerini içine alan metne ilaveten, aşağıdakileri de kapsar:

“a) andlaşmanın akdedilmesi ile bağlantılı olarak bütün taraflar arasında yapılmış olan andlaşmayla ilgili herhangi bir andlaşma;

b) andlaşmanın akdi ile bağlantılı olarak bir veya daha fazla tarafça yapılan ve diğer taraflarca andlaşmayla ilgili bir belge olarak kabul edilen herhangi bir belge.

3) Andlaşmanın bütünü ile birlikte aşağıdakiler de dikkate alınır:

a) Taraflar arasında andlaşmanın yorumu veya hükümlerinin uygulanması ile ilgili olarak yapılan daha sonraki tarihli herhangi bir andlaşma,

b) Tarafların andlaşmanın yorumu konusundaki mutabakatını tespit eden andlaşmanın uygulanması ile ilgili daha sonraki herhangi bir uygulaması.

c) Taraflar arasındaki ilişkilerde uluslararası hukukun uygulanması mümkün herhangi bir kuralı.

4) Tarafların bir terime özel bir anlam vermek istedikleri tespit edilirse, o terime o anlam verilir.”

Viyana Sözleşmesinin konumuz bakımından önem taşıyan diğer bir maddesi 32 nci maddesi olup bu maddede yoruma ilişkin olarak tamamlayıcı yorum araçlarına başvurulması ihtiyacı doğması hali düzenlenmektedir. Söz konusu 32 nci maddede mesele;

“Madde 32- Tamamlayıcı Yorum Araçları

31 inci maddenin uygulanmasından elde edilen anlamı teyit etmek veya 31 inci maddeye göre yapılan yorum,

³⁴ Kolb'a göre andlaşmanın konusu kavramıyla andlaşmanın düzenlemeyi öngördüğü alan kast edilir. Bu noktada, sözgelimi bir andlaşmanın çevre, hava hizmetleri veya mali konuları konu edindiği söylenebilir. Bu ise yorumun ilgili branşın terminolojisini nazara alması zorunluluğunu ifade eder. Amaç kavramı ise normun amacına atıf yapar. Burada sözgelimi bazı doğal kaynakların sürdürülebilir korunması, hava hizmetlerinin genişletilmesi, enflasyonun sınırlandırılması gibi amaçlardan söz edilebilir. Esasen, yasama yani düzenleme faaliyeti amaç güden bir faaliyettir, hukuk pratik problemlere yanıt vermek için yapılır. Amacının bilinmesi hükmün daha iyi yorumlanmasına cevaz verir. Dahası, bu tür bir bilgi, bir hükmün anlaşılması için hayatidir. Kolb'a göre, konu ve amaç, yorum araçları olduğu kadar yorumun sonucudurlar. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Kolb, s.145.

³⁵ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Yusuf Aksar, Teori ve Uygulamada Uluslararası Hukuk, I. Cilt, 5. Bası, Seçkin, Ankara, 2019, s.147-148.

³⁶ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Aryal, s.33-34.

a) anlamı muğlak veya anlaşılmas bırakıyorsa,

b) çok açık bir şekilde saçma olan veya makul olmayan bir sonuca götürüyorsa,

anlamı tespit etmek için andlaşmanın hazırlık çalışmalarına ve yapılma şartları dahil tamamlayıcı yorum araçlarına başvurulabilir.” şeklinde düzenlenmiştir.

Madde metninden de anlaşılacağı üzere öncelikle Viyana Sözleşmesine göre 31 inci maddeye başvurulmak suretiyle elde edilen anlamın teyidi için tamamlayıcı araçlara başvurulacaktır. Bu ise özellikle Avrupa Konseyi Sözleşmelerinin Açıklayıcı Raporları bakımından büyük önem taşıyan bir düzenlemedir. Gerçekten de, bilhassa cezai konularda adli yardımlaşmaya ilişkin müesseseleri, Avrupa çapında bu alandaki iş birliğini kolaylaştırmak ve ilgili makamlar arasında hızlı, etkin ve yeknesak bir uygulamayı başarmak amacıyla hazırlanan ve oldukça teknik ve soyut düzenlemeleri bir sistem içinde bir araya getiren bu sözleşmelerin ana metinlerini inceleyen uygulayıcıların kolaylıkla sözleşmeyle getirilen sistemi ve düzenleme mantığını anlamaları çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Buna karşılık, aynı uygulayıcılar, ilgili sözleşmenin Açıklayıcı Raporunu incelediğinde, gerek sözleşmenin hazırlanmasının fikri altyapısı ile hazırlanmasında duyulan ihtiyaç gerekse sözleşmenin düzenleme mantığı ile maddeleri arasındaki mantıksal ve sistematik bağlantıyı, sarih ve anlaşılır bir şekilde görme imkânını bulmaktadırlar. Keza, ilgili sözleşme veya Ek Protokolün Açıklayıcı Raporları ile ana sözleşme ile varsa sonradan hazırlanarak imzaya açılan Ek Protokolleri arasındaki hukuki bağlantı ve hangi hükümlerin değişikliğe uğradığı, varsa hangi hükümlerin ilga edildiği gibi hususları, tartışmaya mahal vermeden açık bir şekilde Açıklayıcı Raporların incelenmesinden anlamak mümkün olmaktadır.

Devamla, VAHS'nin anılan 32 nci maddesinde yer alan “*anlamın muğlak veya açık kalması*” halinde tamamlayıcı kaynaklara başvuru imkânı getiren düzenlemesi de Açıklayıcı Raporlar kapsamında yapılan açıklamaları teyit eder mahiyet taşımakta ve bu düzenleme de bilhassa teknik konuları düzenleyen (adli yardımlaşma, siber suç sözleşmeleri gibi) çok taraflı sözleşmelerin etkin ve amaca uygun anlaşılması ve belirtildiği üzere taraf devletler nezdinde yeknesak bir şekilde uygulanması amacının başarılması bakımından önemini bir kat daha artırmaktadır.

Gerçekten de, bilhassa Avrupa Konseyi nezdinde hazırlanarak imzaya açılan sözleşmelerin Açıklayıcı Raporları kapsamaları incelendiğinde, sözleşme taslaklarını hazırlayanların, aynı özeni Açıklayıcı Rapor metinlerinin hazırlanmasında da gösterdikleri ve söz konusu metinlerin uygulayıcıların sözleşmenin temel mantık ve matematiğini anlamalarına yardımcı olacak üslup ve içerikte kaleme alındığı, buna karşılık, sözleşmenin zaman içinde ortaya çıkacak ihtiyaçlara da cevap verecek şekilde anlamını darlaştıracak yorum ve açıklamalardan da özenle kaçınıldığı anlaşılmalıdır.

Esasen, yukarıda maruz 32 nci madde içeriğinden de anlaşıldığı üzere andlaşmaların yorumunda yararlanılacak olan tamamlayıcı yorum araçları arasında, andlaşmanın “hazırlık çalışmaları” ve “yapıldığı koşullar” öne çıkan unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, andlaşmaların hazırlık çalışmalarından neyin amaçlandığı hususunda akla ilk gelenler, taslak metnin varsa görüşme tutanakları, katılımcı uzmanların açıkladıkları görüşler ve görüşmelere sundukları bilgi ve belgeler olarak gözükmektedir.

Buna karşılık, burada sınırlayıcı bir sayımın da mümkün olmadığı kaydedilmelidir. Andlaşmanın yapıldığı koşullar ise andlaşma müzakereleri sürecinde gündemde yer alan ve ön plana çıkan konular, göz önüne alındığı ve andlaşma metnini etkilediği değerlendirilen olaylar gibi hususlar burada da akla gelen olgular olarak göze çarpmaktadır. Andlaşmaların yorumu konusundaki diğer bir önemli hususta ise Aksar, “her ne kadar Viyana Sözleşmesinin 31 inci maddesi genel prensip ve kuralları ortaya koymakta 32 inci maddesi ise yorumda yararlanılacak tamamlayıcı araçlardan söz etmekte ve görece her iki madde arasında bir hiyerarşinin varlığı görüntüsü sunmuş ise de tatbikatta her iki madde hükümlerinin de aynı anda ve birlikte ele alındığını belirtmek gerekir”, görüşünü dile getirmiştir.³⁷

Aynı yönde değerlendirme yapan Aryal'a göre, her ne kadar Sözleşmenin 32 inci maddesi, tamamlayıcı araçlara 31 inci maddenin uygulanmasından elde edilen yorumun teyidi amacıyla başvurulacağını belirtmişse de, söz konusu 32 nci madde, her iki madde arasında genel bir bağlantı kurmuş ve yorum sürecinin birliğini muhafaza etmiştir (*establishes a general link between the two articles and maintains the unity of the process of interpretation*). Keza Aryal, 32 nci maddenin, madde 31 uyarınca saptanan olağan anlamın açık olması halinde dahi tamamlayıcı araçlara başvuruyu mutlak surette engellemediğine işaret etmiştir. Aryal'a göre uygulamada da uluslararası mahkemeler, tamamlayıcı araçlara özellikle de hazırlık çalışmalarına 31 inci madde uyarınca elde edilen anlamın teyidi amacıyla mutlak olarak başvurumaktadırlar. Uluslararası Adalet Divanı da çok sayıda vesileyle andlaşma metnindeki olağan anlamın teyidi amacıyla hazırlık çalışmalarına atıflar yapmaktadır.³⁸

Bu konuda doktrinde Karvatska'nın, “*Travaux Preparatoires: Application by the International Court of Justice in Interpretation of International Law*” isimli çalışmasında, Uluslararası Adalet Divanı tarafından, uluslararası andlaşmaların hazırlık çalışmalarına (*travaux preparatoires*) uluslararası hukukun yorumlanmasında başvurulmasının mahiyeti, esası ve mekanizmalarının analiz edilmesinin amaçlandığı kaydedilmektedir. Karvatska tarafından söz konusu çalışmada özetle, Uluslararası Adalet Divanının yorumu ilişkin yerleşik uygulamasından, hazırlık çalışmalarına, doktrinin yardımcı kaynak olarak başvurmalarının kapsamının ne olduğunun anlaşıldığına işaret edilmektedir (It is proved that the interpretational practice of the ICJ shows the extension of the doctrinal approaches of the traditional perception of travaux preparatoires as an

³⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Yusuf Aksar, Teori ve Uygulamada Uluslararası Hukuk, I.Cilt, s.149-150; Doktrinde Belik, bu hususu şöyle ifade eder: “Yorumun [bu] unsurları arasında bir hiyerarşi söz konusu değildir yorum kompleks bir operasyondur. Bütün bu unsurlar, bu dokümanlar birlikte aynı zamanda dikkat nazara alınacaktır. Bütünden çıkarılacak mana andlaşmanın yorumu olacaktır..Dikkat edilsin, hazırlık çalışmalarına tali, ikinci derecede bir rol verilmemiştir; tamamlayıcı, kolaylaştırıcı bir rol verilmiştir”.bkz. Mahmut R. Belik, “Milletlerarası Andlaşmaların Yorumu”, s.2; Bu konuda farklı bir değerlendirme için bkz.Jan Klabbbers, International Law, Cambridge, 2013, s.53-54; Ayrıca bkz.Hüseyin Pazarcı, Uluslararası Hukuk, Turhan, Ankara, 2012, s.93; Kolb, s.135-136.

³⁸ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.Aryal, s.29, 39; Aynı yönde bkz.Henriksen, s.54.

auxiliary tool). Bu kapsamda, Uluslararası Adalet Divanı'nın içtihadından, yorum konusunda andlaşmaların hazırlık çalışmalarından Divanın, 6 ana başlığa ayrılacak şekilde yararlandığı sonucuna varılmaktadır. *Karvatska*'ya göre Uluslararası Adalet Divanı hazırlık çalışmalarına; 1) Andlaşma yapımcıların niyetlerini belirlemek için, 2) İstişarî görüş oluşturmak için, 3) Andlaşmaya taraf olan devletlerin niyetlerini açıklığa kavuşturmak için, 4) Adalet Divanı'nın yargı yetkisini belirlemek için, 5) Uyuşmazlığa taraf olanların gerçek niyetlerini belirlemek için, 6) 1969 tarihli Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesinin 31 inci maddesinde belirtildiği şekliyle bir genel yorum kuralı olarak, andlaşmanın metni, bağlamı, amacı ve konusuna ilişkin sorular hakkında karar vermek için; başvurmuştur.³⁹

Burada akla gelen, çok taraflı andlaşmalara sonradan taraf olan devletler bakımından da andlaşma maddelerinin yorumunda hazırlık çalışmalarına atıf yapıp yapılamayacağı sorusu bakımından, doktrinde genel olarak bu çalışmalara katılmayan ve sonradan taraf olan devletler açısından da bu çalışmalara yorumda başvurulabileceği görüşü savunulmaktadır. Aksinin kabulünün, andlaşmaların yorumunda birlik ilkesini ihlal edeceği hususu, bu fikre dayanak olarak belirtilmektedir.⁴⁰

IV. AVRUPA KONSEYİ SÖZLEŞMELERİNİN AÇIKLAYICI RAPORLARIN KAPSAMI VE ÖNEMİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yukarıda istatistiki verileri paylaşılan ve Avrupa Konseyi bünyesinde imzaya açılan çok taraflı uluslararası sözleşmelerin Avrupa Konseyi resmi internet sayfasındaki metinleri incelendiğinde söz konusu sözleşmelerin tamamının Açıklayıcı Rapora sahip olmadığı görülmektedir. Bu kapsamda sözleşimi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) Açıklayıcı Raporunun bulunmadığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık, söz konusu Sözleşmenin 8 ciltten oluşan "*Travaux Préparatoires to the Convention*" isimli dokümana sahip olduğu kaydedilmektedir. Sözleşmenin hazırlık çalışmaları bakımından önemli bir bilgi ve belge kaynağı teşkil eden söz konusu metinler, anılan 1969 tarihli Viyana Sözleşmesi bakımından da büyük önem ve değer taşımaktadır.⁴¹

³⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Svitlana Karvatska, *Travaux Préparatoires: Application by the International Court of Justice in Interpretation of International Law*; https://www.researchgate.net/publication/334995679_TRAVAUX_PREPARATOIRES_APPLICATION_BY_THE_INTERNATIONAL_COURT_OF_JUSTICE_IN_INTERPRETATION_OF_INTERNATIONAL_LAW; (s.e.t. 26.12.2022); Ayrıca, Lockerbie (*Libya v. UK*) davasından hareketle aynı yönde açıklamalar için bkz. Anthony Aust, *Handbook of International Law*, 2.Bası, Cambridge, 2010, s.87; Antonio Cassese, *International Law*, 2.Bası, Oxford, 2005, s.179.

⁴⁰ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Aryal, s.42.

⁴¹ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. https://www.echr.coe.int/Documents/Library_TravPrep_Table_ENG.pdf; (s.e.t. 02.01.2023).

Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan sözleşmelere ilişkin olarak 1965 tarihinden itibaren imzaya açılan her bir sözleşmenin hazırlığına ilişkin önemli aşamalar ile madde madde hazırlanma sebebinin yanı sıra ilgili sözleşme hükümlerinin anlamlarına ilişkin hukuki yorumları içeren birer Açıklayıcı Raporla sahip olduğu kaydedilmektedir. Keza, 2001 yılından itibaren ise tüm Açıklayıcı Raporların kamuya açık hale getirildiği belirtilmektedir.⁴²

Diğer taraftan, Açıklayıcı Rapor yazımı bakımından en son örneği “*Second Additional Protocol to the Convention on Cybercrime on enhanced co-operation and disclosure of electronic evidence*” isimli Sözleşme teşkil etmektedir. Gerçekten de Ek Protokole ilişkin resmî internet sayfasından yapılan kontrolde Ek Protokolün bir Açıklayıcı Raporunun bulunduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu Açıklayıcı Raporun incelenmesinden ise klasik olarak diğer yerleşik Avrupa Konseyi sözleşmeleri uygulamasında olduğu gibi Açıklayıcı Raporun Ek Protokolün Avrupa Konseyi kapsamındaki kabul makamı olan Bakanlar Komitesi karar sayı ve tarihine ilişkin bilgilerin verilmesiyle başladığı görülmektedir (Açıklayıcı Rapor, para.1). Devamla, Açıklayıcı Raporun metninin, taraf devletlere bu Ek Protokolün uygulanmasında rehberlik etme ve yardımcı olmanın yanı sıra Protokolün işleyişine ilişkin olarak taslağı hazırlayanların anlayışını yansıtmayı amaçladığı kaydedilmektedir. Ancak, Açıklayıcı Rapor, sözleşmenin bağlayıcı bir yorumunu sağlayan bir enstrüman teşkil etmez. Açıklayıcı Raporun giriş (introduction) kısmının arka plan bilgisi (background) ile başladığı, bu arka plan bilgisinde ise ana Sözleşme ve birinci Ek Protokole ilişkin tanıtıcı kısa bilgiler verildikten sonra o tarihten bu yana bilgi teknolojilerinde meydana gelen olağandışı hızlı gelişmelere atıf yapıldığı, bununla birlikte, anılan bilgi teknolojilerinin suç işleme amacıyla kullanımında da önemli artışlar meydana geldiği tespitine yer verildiği görülmektedir (Açıklayıcı Rapor, para 3-11). Daha sonra ise Ek Protokolün hazırlık çalışmalarına (the preparatory work) ilk karar verilişten itibaren yer verildiği görülmektedir (para.12-21). Açıklayıcı Raporda genel olarak esasa ilişkin değerlendirmelere (substantive considerations) ise paragraf 22’den itibaren yer verilmiştir. Açıklayıcı Raporun 32 nci paragrafından itibaren ise Ek Protokolün maddelerine ilişkin sıralı olarak yorumlar bölümüne (commentary on the articles of this Protocol) geçilmektedir. Söz konusu madde yorumları ise Ek Protokolden “çekilme” kenar başlıklı 24 üncü madde yorumu ile sona ermektedir (para.325).

Açıklayıcı Raporun geneline bakıldığında ve içerik olarak ayrıntılı olarak gözden geçirildiğinde ise şu hususlar birer tespit olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle, diğer Avrupa Konseyi sözleşmelerinde olduğu gibi bu Ek Protokolde de Protokolün hangi sözleşmeye ek olarak yazıldığı, neden yazımına ihtiyaç duyulduğu, hangi bağlama oturduğu, değişiklik getirmiş ise ana sözleşmenin hangi maddelerine ve hangi amaçla getirdiği, diğer uluslararası sözleşmelerle tematik ve kronolojik ilişkisinin bulunup bulunmadığı gibi hususlara yer verildiği görülmektedir. Keza, Açıklayıcı

⁴² Bu konuda daha geniş bilgi için bkz.

<https://www.coe.int/en/web/conventions/glossary> ; (s.e.t. 03.01.2023).

Raporun bilhassa madde açıklamaları bölümünde gerek yorum yazılan maddenin tekil olarak anlam ve sonuçlarının gerekse bu maddenin diğer maddelerle varsa bağlantısının ortaya konulmasını amaçlayan açıklamalara yer verilerek Protokolün yalnızca maddeleri itibarıyla anlam ve sonuçlarının açıklığa kavuşturulması ve tutarlı uygulanmasının değil aynı zamanda bütüncül olarak doğru anlaşılıp uygulanması diğer bir deyişle getirdiği sistematığın kavranmasına yönelik açıklama ve değerlendirmelere yer verildiği görülmektedir. Dolayısıyla, burada incelenen Açıklayıcı Raporun, ele aldığı sözleşme veya protokolün kısmen değil bir bütün olarak ve getirdiği düzenlemeler itibarıyla gerek kendi maddeleri gerekse ek olarak geldiği ana sözleşme madde ve sistemiyle birlikte, tutarlı ve amaca uygun bir şekilde anlaşılıp uygulanmasını sağlama görevini yerine getirdiği söylenebilecektir.

İşte bu noktada, Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan sözleşmelerde yaygın olarak görülen Açıklayıcı Raporların, özellikle uluslararası sözleşmeleri iç hukukta uygulamak zorunda olan iç hukuk makamlarının soyut ve genel hükümler taşıyan sözleşme veya Ek Protokol hükümlerini yazılış amacına uygun olarak, taraf olan bütün devletlerde birbirleriyle yeknesak bir şekilde uygulanmasını temin ve kolaylaştırmayı da amaçladığı ve uygulamada da bu amaca da hizmet ettiği rahatlıkla söylenebilecektir. Gerçekten de bu açıklama ve değerlendirmeler, genel uluslararası hukuk doktrini için geçerli olduğu gibi Türk doktrin ve uygulaması için de geçerlilik taşımaktadır.

Öte yandan, Türk literatüründe Sayın Prof. Dr. Gülin Güngör'ün "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS)" isimli kıymetli bilimsel makalesi incelendiğinde, uluslararası hukukun temelini teşkil eden uluslararası sözleşmelerden biri olan SİDAS'ın Açıklayıcı Raporuna geniş bir şekilde yer verildiği görülecektir. Bununla birlikte, ne yazık ki uluslararası hukukun doğru bir şekilde anlaşılması ve uygulanması bakımından küresel düzeyde uluslararası hukuk literatüründe büyük önem atfedilen ve hayati değer taşıyan Açıklayıcı Raporların (*explanatory reports*) Türk doktrin ve uygulamasında hak ettiği değer ve önemi göremediği anlaşılmaktadır. Türk hukukunda, uluslararası hukuk konusundaki genel ve tematik eserlere göz atıldığında, birkaç münferit istisna dışında, uluslararası sözleşmelerin hüküm ve sonuçlarının tartışıldığı eserlerde, ilgili sözleşmenin varsa Açıklayıcı Raporunun içerik ve kapsamlarına atfın oldukça sınırlı sayıda kaldığı anlaşılmaktadır.⁴³

Bu noktada, son dönemde, konuya ilişkin özlü bilimsel açıklamalar ile birlikte, Türkiye'nin tarafı olduğu ve sıklıkla uygulanan Avrupa Konseyi sözleşmelerinin Açıklayıcı Raporlarının, ilgili teknik terminolojisine uygun olarak Türkçeye çevrilerek yayınlanmasına yönelik çalışmalar da bulunmaktadır.⁴⁴ Anılan eserlerde Türkçeye çevrilen veya geniş bir şekilde

⁴³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Gülin Güngör, "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS)", Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Yıl: 1999, Cilt: 19, Sayı: 1-2, (ss.359-382).

⁴⁴ Söz konusu eserler, "Ceza Alanında Uluslararası Adli İşbirliği Hukuku, (Adalet Yayınevi, Ankara, 2011), Hükümlülerin Uluslararası Nakli Hukuku ve Uygulaması, (Adalet Yayınevi, Ankara, 2011), Ceza Yargılarının Milletlerarası Değeri Konusunda

yararlanılan ilgili sözleşme Açıklayıcı Raporları, ait oldukları sözleşmelerin mahiyet ve esaslarının açıklığa kavuşturulması, doktrin ve uygulamada tam ve doğru anlaşılmasına yardımcı olmaları ve uygulamaya ışık tutmaları bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, ele aldığı konu başlıkları bağlamında Türk literatüründe bir ilki temsil eden söz konusu çalışmaların, akademik alanda daha ileri araştırma ve incelemelere temel teşkil etmeleri bakımından da öncü niteliği taşıdıkları görüşü, doktrin ve uygulamacılarca dile getirilmektedir.⁴⁵

Gerçekten de, uluslararası hukuk bakımından, sözleşmelerin “*travaux preparatoires*” yani hazırlık çalışmaları sırasında egemen devletlerin farklı hukuk sistemlerinin çatışmadan nasıl bağdaştırıldığına ilişkin açıklama ve tartışmaların yanı sıra sözleşmelerin genellikle soyut olan madde ve hükümlerinin nasıl amacına uygun yorumlanacağı ve anlamlandırılacağına ilişkin açıklama ve işaretlerin yer aldığı Açıklayıcı Raporlar, büyük önem taşımaktadır. Keza, söz konusu Açıklayıcı Raporlar, başta Uluslararası Adalet Divanı olmak üzere uluslararası yargı kuruluşları ve doktrin tarafından her zaman göz önüne alınmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bir hukuk kuralının somut bir olaya uygulanabilmesi için öncelikle söz konusu kuralın içeriğinin kapsamının, mahiyetinin ve anlamının tam ve kesin olarak belirlenebilmesi gerekir. Esasen eldeki somut olay ile olaya uygulanması öngörülen norm arasında bir hukuki ilişki kurulup kurulamayacağı hususu da bu aşamadan sonra ortaya çıkacaktır. İşte tam da bu amaçla yapılan ve hukuk normunun gerçek anlamını ortaya çıkarmaya yönelik zihinsel faaliyete “yorum” adı verilmektedir.

Yorum yapma konusunda andlaşmayı uygulamak durumunda olan taraflar yetkili olmakla birlikte, mahkemelerin durumu bunlardan farklılık arz eder. Diğer bir deyişle, taraflar sözleşmenin yorumu konusunda uzlaşamazlarsa bu anlaşmazlık ya uygulamanın askıya alınmasına neden olacak ya da bir uyuşmazlık çözüm mekanizmasının önüne götürülecektir. Uyuşmazlık bir yargı organının önüne götürülmüşse, mahkeme veya hakem makamının ilgili sözleşme hükümlerini yorumlaması, taraflar için bağlayıcı sonuçlar doğuracağı gibi benzer olaylar bakımından duruma göre emsal de

---

Avrupa Sözleşmesi, (Adalet Yayınevi, Ankara, 2011), Ceza Kovuşturmalarının Aktarılması Konusunda Avrupa Sözleşmesi, (Adalet Yayınevi, Ankara, 2012), An Overview of the Additional Protocol to the Council of Europe Convention on the Prevention of Terrorism, (Adalet Yayınevi, Ankara, 2020)” şeklindedir.

⁴⁵ Bu konuda, sayın Prof. Dr. Yüksel Ersoy’un “Hükümlü Naklinde Cezanın Dönüştürülmesi”, Tuncer Bulutay’a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, 2015/I, Mülkiyeliler Birliği Armağanlar Dizisi: 13, Ankara, 2015, (ss. 153-186)” isimli çalışmasının 156.sayfasındaki 8 no.lu dipnotunda: “*Bu incelemede, konuyu ele alan başlıca yayın olarak Ulutaş-Atabey tarafından yazılan Nakil Hukuku ve Uygulaması başlıklı kitaptan ve Hukuk programlarında bulamayıp orada bulduğumuz Yargıtay kararlarından yararlandığımızı belirtmek isteriz.*” şeklinde, hükümlü nakli konusundaki esere ilişkin değerlendirmeleri, çalışmaların akademik çevrelerce de bilimsel perspektiften nazara alındığı ve atıf yapıldığına işaret etmektedir.

oluşturabilecektir. Keza, bir andlaşmanın iki farklı biçimde yorumlanması imkânı varsa söz konusu andlaşmanın konu ve maksadına uygun hukuki sonuçlar doğurmasını mümkün kılacak yorum, diğerine tercih edilecektir.

Öte yandan, uluslararası hukukta evrimleşen yorum metodu (*interpretation evolutive*) kavramı da tartışılmaktadır. Buna göre, uluslararası andlaşmalar, BM Şartı gibi kurucu nitelik taşıyan andlaşmalar ise bu andlaşmalar yaşayan elementler olarak kabul edilmeli ve andlaşmaların güncel yorumları yapılırken andlaşmanın akdi tarihindeki hazırlayıcıların iradesiyle sınırlı yoruma tabi tutulmamalıdır. Bu yorum metodu andlaşma ile öngörülen amacın başarılabilmesi bakımından zaruri görülen ve başvurulan bir yorum metodu olarak göze çarpmaktadır. AİHM'nin günümüzde yerleşmiş metodu olan dinamik yorum metodu da bu konuda örnek olarak gösterilmektedir.

Konuya ilişkin olarak uluslararası hukuk doktrininde artık birçok hükmü uluslararası örf ve adet hukuku kaidesi haline geldiği kabul edilen 1969 tarihli Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesine bakıldığında, Sözleşmenin Üçüncü Bölümünde yer alan 31, 32 ve 33 üncü maddelerinde konunun ele alınarak hükme bağlandığı görülmektedir. Viyana Sözleşmesinin 32 nci maddesinde ise yoruma ilişkin olarak tamamlayıcı yorum araçlarına başvurulması hali düzenlenmektedir. Söz konusu 32 nci madde uyarınca, 31 inci maddeye başvurulmak suretiyle elde edilen anlamın teyidi için tamamlayıcı araçlara başvurulacaktır. Bu konuda *Aksar*, “*her ne kadar Viyana Sözleşmesinin 31 inci maddesi genel prensip ve kuralları ortaya koymakta 32 inci maddesi ise yorumda yararlanılacak tamamlayıcı araçlardan söz etmekte ve görece her iki madde arasında bir hiyerarşinin varlığı görüntüsü sunmuş ise de tatbikatta her iki madde hükümlerinin de aynı anda ve birlikte ele alındığını belirtmek gerekir*”, görüşünü dile getirmiştir.

Bu değerlendirme ise yorumda birer tamamlayıcı araç olarak kendilerine başvuru Avrupa Konseyi sözleşmelerinin Açıklayıcı Raporları bakımından büyük önem taşımaktadır. Gerçekten de, bilhassa cezai konularda adli yardımlaşmaya ilişkin müesseseleri, Avrupa çapında bu alandaki işbirliğini kolaylaştırmak ve ilgili makamlar arasında hızlı, etkin ve yeknesak bir uygulamayı başarmak amacıyla hazırlanan ve oldukça teknik ve soyut düzenlemeleri bir sistem içinde bir araya getiren bu sözleşmelerin ana metinlerini inceleyen uygulayıcıların kolaylıkla sözleşme ile getirilen sistemi ve düzenleme mantığını anlamaları çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Buna karşılık, aynı uygulayıcılar, ilgili sözleşmenin Açıklayıcı Raporunu incelediğinde, gerek sözleşmenin hazırlanmasının fikri altyapısı ile hazırlanmasına duyulan ihtiyaç gerekse sözleşmenin düzenleme mantığı ile maddeleri arasındaki mantıksal ve sistematik bağlantıyı, sarih ve anlaşılır bir şekilde görme imkânını bulmaktadırlar.

Diğer bir deyişle, Avrupa Konseyi nezdinde hazırlanarak imzaya açılan sözleşmelerin Açıklayıcı Raporları kapsamı incelendiğinde, sözleşme taslaklarını hazırlayanların, aynı özeni Açıklayıcı Rapor metinlerinin hazırlanmasında da gösterdikleri ve söz konusu metinlerin uygulayıcıların sözleşmenin temel mantık ve matematiğini anlamalarına yardımcı olacak üslup ve içerikte kaleme alındığı, buna karşılık, sözleşmenin zaman içinde ortaya çıkacak ihtiyaçlara da cevap verecek şekilde, anlamını darlaştıracak yorum ve açıklamalardan da özenle kaçınıldığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan, Türk literatüründe Sayın *Güngör*'ün "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS)" isimli kıymetli bilimsel makalesi incelendiğinde, uluslararası hukukun temelini teşkil eden uluslararası sözleşmelerden biri olan SİDAS'ın Açıklayıcı Raporuna geniş bir şekilde yer verildiği görülecektir. Bununla birlikte, ne yazık ki uluslararası hukukun doğru bir şekilde anlaşılması ve uygulanması bakımından küresel düzeyde büyük önem atfedilen ve hayati değer taşıyan Açıklayıcı Raporların (*explanatory reports*) Türk doktrin ve uygulamasında hak ettiği değer ve önemi göremediği anlaşılmaktadır.

Oysaki uluslararası hukuk bakımından, bilhassa çok taraflı uluslararası sözleşmelerin müzakereleri sırasında egemen devletlerin farklı hukuk sistemlerinin çatışmadan nasıl bağdaştırıldığına ilişkin açıklama ve tartışmaların yanı sıra sözleşmelerin genellikle soyut olan madde ve hükümlerinin nasıl amacına uygun yorumlanacağı ve anlamlandırılacağına ilişkin açıklama ve işaretlerin yer aldığı Açıklayıcı Raporlar, büyük önem taşımaktadır. Keza, söz konusu Açıklayıcı Raporlar, başta Uluslararası Adalet Divanı olmak üzere uluslararası yargı kuruluşları ve doktrin tarafından her zaman göz önüne alınmaktadır.

Dolayısıyla, Türk hukuku bakımından da özellikle burada inceleme konusu yapılan Avrupa Konseyi sözleşmelerinin yorumu ve uygulanması söz konusu olduğunda, gerek doktrin gerekse uygulayıcıların, anılan sözleşmelerin Açıklayıcı Raporlarının, sözleşmelerin yorumu bakımından taşıdıkları öneme ilişkin farkındalıklarının artırılması ve bu alanda daha fazla bilimsel çalışma ortaya konulması tavsiyeye şayan gözükmektedir. Elbette aynı değerlendirme, Birleşmiş Milletler gibi çok taraflı platformlarda hazırlanarak imzaya açılan ve Açıklayıcı Rapora sahip diğer çok taraflı sözleşmeler için de geçerlilik taşımaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAP-MAKALE

Aksar Y, Teori ve Uygulamada Uluslararası Hukuk, I. Cilt, 5. Bası, Seçkin, Ankara, 2019.

Aryal R S, Interpretation of Treaties: Law and Practice, Deep & Deep Publications, New Delhi, 2003.

Aust A, Handbook of International Law, 2.Bası, Cambridge, 2010.

Aybay R, Hukuka Giriş, 8.Bası, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul, 2012.

Aybay R, Kamusal Uluslararası Hukuk, Seçkin, Ankara, 2011.

Tütüncü A N/Arıkoğlu E/Akün V N/Başkaracaoğlu E (Der), Toluner Milletlerarası Hukuk: Giriş, Kaynaklar, Beta, İstanbul, 2017.

Bates E, The Evolution of the European Convention on Human Rights, Oxford, 2010.

Belik M R, “Milletlerarası Andlaşmaların Yorumu”, Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Sayı: 1, Yıl: 1, 1981, (ss.1-3).

Brownlie I, Principles of Public International Law, 7 th Edition, Oxford, 2008.

Cassese A, International Law, 2.Bası, Oxford, 2005.

Boyle A/Chinkin C, The Making of International Law, Oxford, 2007.

Egli P, Introduction to Public International Law, Dike Publishers, 2016.

Elias T O, The Modern Law of Treaties, Oceana Publications, Leiden, 1974.

Bozkurt E/Poyraz Y/Erdal S, Devletler Hukuku, 10.Bası, Legem Yayıncılık, Ankara, 2020.

Feyter K D, Treaty Interpretation and the Social Sciences, (in Fons Coomans/Fred Grünfeld/Menno T. Kamminga (Ed), Methods of Human Rights Research, Intersentia, 2009).

Focarelli C, International Law, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, 2019.

Forowicz M, The Reception of International Law in the European Court of Human Rights, Oxford, 2010.

Gündüz A, Milletlerarası Hukuk: Temel Belgeler-Örnek Kararlar, 4.Baskı, Beta, İstanbul, 2000.

Henriksen A, International Law, 2nd Edition, Oxford, 2019.

Karvatska S, Travaux Préparatoires: Application by the International Court of Justice in Interpretation of International Law; https://www.researchgate.net/publication/334995679_TRAVAUX_PREPARATOIRES_APPLICATION_BY_THE_INTERNATIONAL_COURT_OF_JUSTICE_IN_INTERPRETATION_OF_INTERNATIONAL_LAW ; (s.e.t. 26.12.2022).

Klabbers J, International Law, Cambridge, 2013.

Kolb R, The Law of Treaties: An Introduction, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK, 2016.

Conforti B/Labella A, An Introduction to International Law, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2012.

Linderfalk U, On the Interpretation of Treaties: The Modern International Law as Expressed in the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties, Dordrecht, Springer, 2007.

Murphy S D, Principles of International Law, 3rd Edition, West Academic Publishing, 2018.

Öktem E, Uluslararası Teamül Hukuku, Beta, İstanbul, 2013.

Pasqualucci J M, The Practice and Procedure of the Inter-American Court of Human Rights, 2 nd Edition, Cambridge, 2013.

Pauwelyn J, Europe, America and the Unity of International Law, (in Jan Wouters/Andre Nolkaemper/Erika de Wet (Ed), The Europeanisation of International Law, TMC Asser Press, 2008).

Pazarıcı H, “Uluslararası Hukuk ve Türk Hukukuna Göre Andlaşma Kavramı”, Yıl: 10, Sayı: 1-2, 1990, MHB, ss.151-163.

Pazarıcı H, Uluslararası Hukuk, Turhan, Ankara, 2012.

Reçber K, Uluslararası Hukuk, Dora Yayıncılık, Bursa, 2018.

Rehman J, International Human Rights Law, 2nd Edition, Longman, 2010.

Schutter O D, International Human rights Law: Cases, Materials, Commentary, Cambridge, 2010.

Melda Sur, Uluslararası Hukukun Esasları, 5.Bası, Beta, İstanbul, 2011.

Ruzie D/Teboul G, Droit International Public, 25e Edition, Dalloz, 2019.

Travarsac A S, Droit International Public, 2e Edition, Breal, Aralık 2018.

Ulutaş A, “Avrupa Konseyi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Yargısal Etik Hakkında Karar”, S. 2, Y. 2012, Ankara Barosu Dergisi, ss.393-396.

Ulutaş A, Birleşmiş Milletlerde İnsan Hakları Mekanizmaları ve Bireysel Başvuru Yolları, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019.

Uzun E, “Uluslararası Andlaşmaların Geçici Uygulanması-Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 25. Madde”, Cilt: 9, Sayı: 2, Yıl: 2018, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, ss.187-209.

Ünal Ş, Uluslararası Hukuk, Yetkin, Ankara, 2005.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list> ; (s.e.t. 02.01.2023).

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list> ; (s.e.t. 02.01.2023).

https://www.echr.coe.int/Documents/Library_TravPrep_Table_ENG.pdf ; (s.e.t. 02.01.2023).

<https://www.coe.int/en/web/about-us/structure> ; (s.e.t. 03.01.2023).
<https://www.coe.int/en/web/conventions/glossary> ; (s.e.t. 03.01.2023).
<https://www.coe.int/en/web/conventions/glossary> ; (s.e.t. 03.01.2023).
<https://www.coe.int/en/web/conventions/glossary> ; (s.e.t. 03.01.2023).
<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=112> ; (s.e.t. 04.01.2023).
<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=112> ; (s.e.t. 04.01.2023).
<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treaty-num=112> ; (s.e.t. 04.01.2023).
<https://www.coe.int/en/web/secretary-general/biography>; (s.e.t. 04.01.2023).
<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court/judges&c=>; (s.e.t. 04.01.2023).
<https://www.coe.int/en/web/commissioner> ; (s.e.t. 04.01.2023).